

12. Kur'ân-ı Kerîm'de Haberî Cümleler: Meânî İlmi Bağlamında Aslî ve Tâlî Amaçları ve Belâgî İşlevleri ¹

Habip UZ ² & İbrahim KILINÇER ³

APA: Uz, H. & Kılınçer, İ. (2026). Kur'ân-ı Kerîm'de Haberî Cümleler: Meânî İlmi Bağlamında Aslî ve Tâlî Amaçları ve Belâgî İşlevleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (54), 206-229.
DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.22996609>

Öz

Belâgat ilminde haber cümlesi, ilk bakışta doğruluk veya yanlışlık ihtimali taşıyan ve muhataba bilgi aktarmayı amaçlayan bir söz türü olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte haberî cümle, bağlam, konuşanın amacı ve muhatabın konumu ve psikolojik durumu dikkate alındığında bilgi verme işlevinin ötesine geçerek çeşitli belâgî anlamlar kazanabilmektedir. Bu çalışma, haberî cümlelerin klasik belâgat anlayışındaki yerini incelemekte ve Kur'ân-ı Kerîm'de kazandığı tâlî amaçları belâgî açıdan değerlendirmektedir. Araştırmada öncelikle haber kavramının sözlük ve terim anlamı ele alınmış, ardından haber cümlesinin aslî amaçları üzerinde durulmuştur. Daha sonra Sekkâkî başta olmak üzere belâgat âlimlerinin değerlendirmeleri ışığında haber cümlesinin medih, zem, tehdit, teselli, üzüntü ve pişmanlığı ifade etme, merhamet dileme, acziyeti ortaya koyma, kınama, sevinci ifade etme, öğüt verme, vaat/müjde, emir, nehiy, dua, hayret, sakındırma, övünme ve teşvik gibi tâlî amaçları Kur'ân-ı Kerîm'den seçilen âyetler çerçevesinde belâgat açısından tahlil edilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; klasik belâgat kaynakları ile temel tefsir eserlerinden yararlanılarak betimleyici ve analitik bir yöntem izlenmiştir. Araştırma sonucunda Kur'ân-ı Kerîm'de haberî cümlelerin yalnızca bilgi aktaran bir yapı olmadığı; bağlama göre muhatabı etkileme, yönlendirme, ikna etme ve psikolojik etki oluşturma gibi çok yönlü belâgî işlevler üstlendiği tespit edilmiştir. Bu durum, Kur'ân-ı Kerîm üslubunda haberî cümlelerin anlam ve etki bakımından son derece zengin bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, Haberî Cümle, Meânî ilmi, Belâgat, Arap Dili

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: % 12

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 05.08.2026-**Kabul Tarihi:** 27.09.2026-**Yayın Tarihi:** 28.09.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.22996609>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı / Dr. Lect. Yozgat Bozok University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Arabic Language and Rhetoric (Yozgat Türkiye), **e-posta:** habip.uz@yobu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-1200-7683> **ROR ID:** <https://ror.org/04qvdf239>

³ Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, Arap Dili ve Belâgatı / Dr. Lect. Yozgat Bozok University, Faculty of Theology, Basic Islamic Sciences, Arabic Language and Rhetoric (Yozgat Türkiye), **e-posta:** ibrahim.kilincer@yobu.edu.tr **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0001-7289-5382> **ROR ID:** <https://ror.org/04qvdf239>

Declarative Sentences in the Qur'an: Their Primary and Secondary Purposes and Rhetorical Functions in the Context of the Science of Ma'ânî ⁴

Abstract

In the science of Arabic rhetoric (*balāghah*), the declarative sentence (*khavar*) is primarily defined as a type of statement that is subject to truth or falsity and is intended to convey information to the addressee. However, when the context, the speaker's intention, and the addressee's position and psychological state are taken into consideration, the declarative sentence transcends its informative function and acquires various rhetorical meanings. This study aims to examine the place of the declarative sentence in classical Arabic rhetoric and to reveal its secondary (*tālī*) rhetorical functions in the Qur'an through selected examples. The study first discusses the lexical and technical meanings of the concept of *khavar* and then addresses its primary functions. Subsequently, in light of the evaluations of al-Sakkākī and other scholars of rhetoric, the secondary purposes of the declarative sentence—including praise, blame, threat, consolation, the expression of grief and regret, seeking mercy, expressing helplessness, reproach, the expression of joy, giving advice, promise/good news, command, prohibition, prayer, astonishment, warning, boasting, and encouragement—are analyzed from a rhetorical perspective through selected Qur'anic verses. The research adopts a qualitative methodology and employs descriptive and analytical approaches based on classical works of rhetoric and major Qur'anic commentaries (*tafsīr*). The findings demonstrate that in the Qur'an, the declarative sentence is not merely an informative structure; rather, depending on the context, it performs multifaceted rhetorical functions, including influencing, guiding, persuading, and producing psychological effects on the audience. This demonstrates that the declarative sentence occupies a remarkably rich and sophisticated place in the Qur'anic style in terms of both meaning and rhetorical impact.

Keywords: The Holy Qur'an, Declarative Sentence, the Science of Ma'ânî, Arabic Rhetoric, Arabic Language

⁴ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Turnitin /Ithenticate, Rate: 12 %

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 05.08.2026-**Acceptance Date:** 27.09.2026-**Publication**

Date: 28.09.2026; **DOI:** <https://doi.org/10.5281/zenodo.22996609>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

1. Kur'ân-ı Kerîm'de haberî cümleler

Haberî cümlelerin Kur'ân-ı Kerîm'deki belâgî işlevlerinin sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi için öncelikle "haber" kavramının sözlük ve terim anlamlarının açıklanması gerekmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de haberî ve inşâî üslup üzerine yapılan çağdaş çalışmalardan biri Aydın'ın (2021) Kur'ân-ı Kerîm'de haber ve inşâ üslubunu ele alan araştırmasıdır. Söz konusu çalışma, haber ve inşâ üsluplarının genel çerçevesini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır. Bununla birlikte haberî cümlelerin Kur'ân'daki tâlî amaçlarının, klasik belâgat tasnifleri ve seçilmiş âyetler üzerinden sistematik biçimde ayrı ayrı incelenmesi, bu çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bu bakımdan araştırmanın literatürdeki yeri, haberî cümlelerin yalnızca haber-inşâ karşıtlığı içinde ele alınmasından ziyade, bağlam içerisinde kazandığı farklı belâgî işlevlerin sınıflandırılması ve örneklendirilmesiyle belirginleşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, haberî cümlelerin klasik belâgat ilmindeki aslî amaçlarını ortaya koyduktan sonra Kur'ân-ı Kerîm'de bağlama bağlı olarak kazandığı başlıca tâlî amaçları belirlemek ve bu amaçların belâgî işlevlerini seçilmiş âyetler üzerinden incelemektir. Çalışmanın kapsamı, haberî cümlelerin medih, zem, tehdit, teselli, üzüntü ve pişmanlık, merhamet dileme, acziyet, tevbiîh, sevinç, öğüt, hayret, taahhüd, övünme, teşvik ve vaat/müjde gibi tâlî kullanımlarıyla sınırlandırılmış; haberî yapıların emir, nehiy ve dua gibi inşâî anlamlar kazandığı örnekler ise bunların tâlî amaçlarla aynı kategoride değerlendirilmemesi amacıyla ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Araştırmada nitel yöntem benimsenmiş; klasik belâgat kaynakları ile tefsirlerden elde edilen veriler betimleyici ve analitik bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, haberî cümlelerin biçimsel yapısı ile bağlamsal anlamı arasındaki ilişkiyi görünür kılmayı hedeflemektedir.

1.1. Haber kelimesinin anlamı

Sözlükte "haber", "bildirmek, haber vermek ve bilgilendirmek" anlamlarına gelir. İbn Fâris (ö. 395/1004) şöyle der: Hâ, bâ ve râ harflerinden oluşan bu kökün iki temel anlamı vardır. Birincisi "bilgi ve ilim", ikincisi ise "yumuşaklık ve gevşeklilik". Birinci anlamdan hareketle "haber", bilgiye dayanan şeydir. İkinci anlam ise yeryüzünün yumuşak ve gevşek olmasıdır; buna da "haber" denilir. (İbn Fâris, 1969, c. 2, s. 239)

İsmail b. Hammâd el-Cevherîde (ö. 400/1009'dan önce) eserinde şunları ifade eder; "haber" kelimesi; "Sözlü veya yazılı şekilde aktarılan ve hakkında bilgi ve haber verilen şeydir." Bunun çoğulu *ahbâr*, şeklinde kullanılır. (el-Cevherî, 1987, c. 2, s. 641; Mustafa vd., 1972, c. 1, s. 215) Haber kelimesinin sözlük anlamı bu şekilde olmakla birlikte, belâgat ilminde bu kavram daha özel bir anlam kazanmış ve doğruluk veya yanlışlık ihtimali taşıyan belirli bir söz türünü ifade etmek için kullanılmıştır. Bu nedenle haberin terim anlamı üzerinde de durmak gerekmektedir.

Arap belâgat âlimleri haberin tanımı konusunda farklı tarifler yapmışlardır. Abdülkâhir el-Cürcânî (ö. 471/1078-79) haberî cümleyi, "Sözü söyleyen hakkında bu kişi sözünde doğrudur ya da yalancıdır şeklinde bir değerlendirmenin yapılmasına imkân veren ifadedir" (el-Cürcânî, 1992, s. 528) şeklinde tarif ederken, Hatîb el-Kazvîni de (ö. 739/1338) bu tanıma yakın bir tanımla şöyle tarif etmektedir. "Dış dünyadaki gerçekle uygun olması ya da olmaması bakımından doğruluk veya yanlışlık ihtimali taşıyan sözdür." (Kazvîni, ts., c. 1, s. 56)

Belâgat âlimlerinin haber için yaptıkları tanımlar, onun doğruluk ve yanlışlık bakımından

değerlendirmeye elverişli bir söz olduğunu göstermektedir. Ancak haberî cümlelerin önemi yalnızca tanımıyla sınırlı değildir. Çünkü haberin muhataba nasıl sunulacağı, onun ifade gücünü ve etkisini doğrudan belirlemektedir. Bu sebeple belâgat âlimleri, haberî cümleyi muhatabın habere karşı tutumunu esas alarak çeşitli kısımlara ayırmışlardır.

1.2. Haberî cümlelerin kısımları

Belâgat ilminde haberin muhataba sunuluş biçimi, muhatabın habere karşı tutumuna göre değişmektedir. Muhatabın haberî kabul etmesi, hakkında şüphe duyması veya onu inkâr etmesi, haberin ifade ediliş tarzını doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle konuşan, muhatabın durumunu dikkate alarak gerektiğinde haberini çeşitli tekit unsurlarıyla destekler. Belâgatın önemli özelliklerinden biri, sözün muhatabın durumuna uygun şekilde düzenlenmesidir. Haberî uygun tekitlerle güçlendirilmesi, sözün etkisini ve belâgat değerini artırmaktadır. Bu durumda konuşan, muhatabı bazen tereddüt eden, bazen şüphe duyan, bazen de haberî inkâr eden biri konumunda değerlendirir ve sözünü buna göre şekillendirir. Bir hüküm hakkında tereddüt eden veya şüphe duyan kişi, o hükmü kesin olarak benimsememiştir. Haberî inkâr eden kişi ise onu kabul etmeye daha uzaktır. Bu sebeple konuşan, böyle muhataplara hitap ederken daha güçlü bir anlatım tercih eder ve haberini tekit unsurlarıyla destekler.

Bu yöntem, haber cümlesine kuvvet ve estetik bir nitelik kazandırır. Ayrıca açıklama ve tekit unsurlarının kullanılması, sözün muhatap üzerindeki etkisini artırır. Tereddüt veya şüphe içinde bulunan muhataba bazen tek bir tekit unsuru yeterli olurken, bazı durumlarda açıklama yoluna da başvurulabilmektedir. Bu durum, haber üslubunun muhatabın psikolojik durumuna göre şekillendiğini göstermektedir.

Belâgat âlimleri, haberin etkili ve yerinde olabilmesi için muhatabın psikolojik durumunun da dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu sebeple haberî cümleler, haberin içeriğine göre değil, muhatabın o habere karşı tutumuna göre sınıflandırılmıştır. Bu tasnifin temelinde “muktezâ-yı hâl” (مُقْتَضَى الْحَال) ilkesi yer alır. (et-Teftâzânî, 2010, c. 1, s. 100) Yani konuşan kişi, muhatabın bilgi seviyesini, habere karşı yaklaşımını ve onu kabul veya reddetme durumunu göz önünde bulundurarak sözünü şekillendirir. Çünkü habere karşı tavrı farklı olan kimselere aynı üslupla hitap etmek belâgat açısından uygun görülmez. Haberdan tamamen habersiz olan bir kişiye tekitli ifadelerle konuşmak gereksiz sayıldığı gibi, haberî inkâr eden birine de tekit kullanılmadan hitap etmek sözün etkisini azaltır. (el-Cârim & Emin, 2014, s. 294)

1.2.1. İbtidâî haber (الخَبَرُ الْإِبْتِدَائِي)

Belâgat ilminde haber cümleleri, muhatabın haber karşısındaki tutumuna göre çeşitli kısımlara ayrılmaktadır. Bu kısımlardan biri olan ibtidâî haber, muhatabın kendisine bildirilen hüküm hakkında önceden herhangi bir bilgiye sahip olmadığı veya habere karşı ne kabul ne de inkâr yönünde bir tavır sergilemediği durumlarda kullanılan haber çeşididir. Bu tür haberlerde muhatap, verilen bilgiyi öğrenmeye hazır bir konumda bulunduğundan, hükmü kuvvetlendirmeyi gerektiren herhangi bir şüphe, tereddüt veya inkâr söz konusu değildir. Bu nedenle ibtidâî haberde, haberin doğruluğunu pekiştirmeye yönelik “inne” (إِنَّ), “lâm-ı tekit” (لَا مِ التَّوَكِيدِ), yemin ve benzeri tekit unsurlarına ihtiyaç duyulmaz. Haber, sade ve doğrudan bir üslupla ifade edilir. Çünkü belâgatın temel ilkelerinden biri olan muktezâ-yı hâl (مُقْتَضَى الْحَال) gereğince, sözün muhatabın bilgi ve algı düzeyine uygun olarak kurulması esastır. Muhatabın haberî kabul etmeye hazır olduğu durumlarda gereksiz tekit kullanımı, belâgat açısından uygun görülmemektedir. (el-Cârim & Emin, 2014, s. 295)

İbtidâî habere örnek olarak şu âyet zikredilebilir:

(اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ)

“Allah, gökleri ve yeri yaratandır.” (İbrahim, 14:32)

Allah Teâlâ, bu âyetten önce saîd ve şakî kimselerin özelliklerini açıkladıktan sonra, Allah'ın varlığına, ilim ve kudretinin kemaline delâlet eden kevnî delilleri zikretmeye başlamıştır. Burada zikredilen delillerden ilki göklerin, ikincisi ise yerin yaratılmasıdır. Nitekim Allah Teâlâ bu iki delile şu âyetle işaret etmektedir: “Allah, gökleri ve yeri yaratandır.” (Râzî, 1999, c. 19, s. 96)

Bu âyette Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri yaratmış olduğu haberi, herhangi bir tekit unsuruna başvurulmaksızın doğrudan ifade edilmiştir. Bunun sebebi, haberin muhataba ilk defa sunulan bir bilgi mahiyetinde olması ve muhatabın bu hükme karşı açık bir inkâr veya tereddüt içerisinde bulunmamasıdır. Zira haber, muhatabın psikolojik durumuna uygun olarak sade ve doğal bir üslupla sunulmuştur. Böylece söz, gereksiz tekitlerden uzak tutulmuş ve muktezâ-yı hâl ilkesine uygun bir anlatım gerçekleştirilmiştir. Bu tür kullanımlar, Kur'ân-ı Kerîm'in muhatabın bilgi ve algı düzeyini dikkate alan hitap üslubunu yansıtmakta; haber cümlelerinin yapı ve anlam bakımından bağlama göre şekillendiğini göstermektedir.

İbtidâî habere başka bir örnek olarak ta şu âyet zikredilebilir:

(وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ)

“Allah sizi ve yaptıklarınızı yaratmıştır.” (Sâffât, 37:96.)

Bu âyette yer alan haber cümlesi herhangi bir tekit edatı içermemektedir. Hüküm, doğrudan ve yalın bir şekilde ifade edilmiştir. Cümlede tekit unsurlarının bulunmaması, muhatabın haberi inkâr eden veya doğruluğundan şüphe duyan bir konumda olmadığını göstermektedir. (ez-Zemahşerî, 1987, 4:51) Dolayısıyla âyet, ibtidâî haberin temel özelliklerini yansıtan örneklerden biri olarak değerlendirilir.

1.2.2. Talebî haber (الْخَبَرُ الطَّلْبِي)

Talebî haber, muhatabın haberin doğruluğu konusunda tereddüt veya şüphe taşıdığı durumlarda kullanılan haber türüdür. Muhatap haberi kesin olarak reddetmemekte; ancak onun doğruluğu hususunda tam bir kanaate de sahip bulunmamaktadır. Bu sebeple haber, genellikle tek bir tekit unsuru ile desteklenir. Çünkü şüphe eden kişi haberi kesin olarak kabul etmiş değildir. Talebî haberde kullanılan tekit unsurları, haberin muhatap üzerindeki etkisini artırmakta ve hükmün kesinliğini daha belirgin hâle getirmektedir. Ancak burada kullanılan tekit miktarı, inkârî haberde olduğu gibi yoğun değildir. Zira muhatap haberi bütünüyle reddetmemekte, yalnızca onun doğruluğu hususunda tereddüt yaşamaktadır. Bu nedenle genellikle tek bir tekit unsuru kullanılması yeterli görülmektedir. (el-Cârim & Emin, 2014, s. 296)

Talebî habere örnek olarak Hz. Nûh'a hitaben gelen şu ilahî beyan zikredilebilir:

(وَلَا تُخَاطِبْنِي فِي الَّذِينَ ظَلَمُوا إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ)

“Zulmedenler hakkında bana bir şey söyleme. Çünkü onlar mutlaka boğulacaklardır.” (Hûd, 11:37)

Bu âyette yer alan (إِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ) “Şüphesiz onlar boğulacaklardır.” ifadesi, “inne” (إِنَّ) edatıyla pekiştirilmiş bir haber cümlesidir. Zahirî anlatım açısından cümlemin (هُمْ مُّغْرَقُونَ) “Onlar boğulacaklardır.” şeklinde tekit unsuru olmaksızın gelmesi mümkünken, Kur'ân'ın “inne” edatını kullanması belâgat açısından özel bir anlam taşımaktadır.

H. Nûh, kavminin inkârı ve ilâhî azabı hak etmiş olması hususunda bilgi sahibi olmakla birlikte, onların hidayete ermeleri ve bağışlanmaları yönünde bir ümit taşımaktaydı. Ayrıca oğlunun da helâk olacaklar arasında bulunması, onun zihninde farklı beklentilerin oluşmasına sebep olmuştu. Bu sebeple âyetteki haber, sıradan bir bildirim şeklinde değil, H. Nûh'un zihninde bulunabilecek tereddüt ve beklentileri ortadan kaldıracak biçimde inne edatıyla desteklenmiştir. (Râzî, 1999, c. 17, s. 345)

Dolayısıyla bu örnekte kullanılan tekit, muhatabın açık bir inkârını gidermeye değil, onun zihnindeki tereddüdü ve farklı ihtimallere yönelik beklentileri ortadan kaldırmaya yöneliktir. Bu yönüyle söz konusu ifade, talebî haberin Kur'ân'daki dikkat çekici örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Âyet, haber cümlelerinde kullanılan tekit unsurlarının yalnızca dilsel bir işlev taşımadığını; aynı zamanda muhatabın psikolojik durumu ve bağlamla yakından ilişkili olduğunu göstermektedir.

Talebî habere örnek teşkil eden âyetlerden biri de H. Mûsâ'ya hitaben gelen şu ilahî beyandır:

(قَالَ لَا تَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى)

“Allah buyurdu ki: Korkmayın! Şüphesiz ben sizinle beraberim; işitiyor ve görüyorum.” (Tâhâ, 20:46.)

Bu âyette Allah Teâlâ, H. Mûsâ ve H. Hârûn'u Firavun'a tebliğ için gönderirken onların duyabilecekleri endişe ve tereddütleri gidermek amacıyla konuşmaktadır. Bu sebeple haber cümlesi, “inne” (إِنَّ) edatıyla pekiştirilmiştir. Cümlemin “Ben sizinle beraberim” şeklinde tekit unsuru olmaksızın gelmesi mümkünken, âyette (إِنِّي) ifadesinin tercih edilmesi haberin doğruluğunu kuvvetlendirmekte ve muhatapların kalplerine güven vermektedir. (Kurtubî, 1964, c. 11, s. 203; Râzî, 1999, c. 22, s. 54) Burada kullanılan tekit unsuru açık bir inkârı gidermeye değil, muhatabın zihnindeki korku, endişe ve tereddütleri ortadan kaldırmaya yöneliktir.

1.2.3. İnkârî haber (الْخَبَرُ الْإِنكَارِي)

Muhatap haberi inkâr ediyor veya hükmü kabul konusundaki tereddüdü artıyorsa kullanılan haber çeşididir. Bu durumda haber, birden fazla tekit unsuru ile kuvvetlendirilir. (el-Cârim & Emin, 2014, s. 296) Bunun örneği de H. İbrahim hakkında gelen şu âyettir:

(يَا إِبْرَاهِيمُ أَعْرِضْ عَنْ هَذَا إِنَّهُ قَدْ جَاءَ أَمْرُ رَبِّكَ وَإِنَّهُمْ آتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ)

“Ey İbrahim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin emri gelmiştir ve onlara geri çevrilmeyecek bir azap mutlaka gelecektir.” (Hûd 11/76.)

İbrahim, kavmi hakkında uzun süren tartışmalardan sonra bir şaşkınlık, tereddüt ve sorgulama hâli içindeydi. Çünkü onların günahlarını bilmesine rağmen yine de bağışlanmalarını umuyordu. Bu nedenle ilahî hitapta, onun bu durumuna ve içinde bulunduğu makama uygun olarak tekit unsurları artırılmıştır. Bu sebeple ayette “inne” (إِنَّ) tekit edatı iki kez kullanılmıştır. Bunların ikincisinde hüküm kesin bir karara bağlanmış ve: “Şüphesiz onlara geri çevrilmeyecek bir azap gelecektir” buyrulmuştur. (ez-Zemahşerî, 1987, c. 2, s. 412)

Bu duruma başka bir örnek de şu âyettir:

(إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ)

“Münafıklar sana geldiklerinde, “Tanıklık ederiz ki sen gerçekten Allah’ın elçisisin” derler. Senin hiç kuşkusuz kendi elçisi olduğunu Allah elbette biliyor; ama Allah tanıklık eder ki münafıklar (inandık derken) kesinlikle yalan söylemektedirler.” (Münâfikûn, 63:1)

Bu ifadede haberin doğruluğunu pekiştirmek için birden fazla tekit unsuru bir araya getirilmiştir:

Yemin (والله): Söze yeminle başlanması, haberin doğruluğuna verilen önemi ve kesinliği gösterir.

İnne (إِنَّ): Cümleye tahkik ve tekit anlamı katarak hükmü kuvvetlendirir.

Lam-ı tekit (لَ): Haber kısmının başına gelerek hükmün kesinliğini daha da artırır.

Böylece aynı hüküm üç ayrı tekit vasıtasıyla desteklenmiş olmaktadır. Belâgat açısından bu durum, muhatabın haberi kabul etmekte direnç gösterdiğini veya güçlü bir inkâr ihtimalinin bulunduğunu göstermektedir. Çünkü belâgatın temel ilkelerinden biri, sözü muhatabın durumuna uygun şekilde kurmaktır (مُقْتَضَى الْخَالِ). Muhatap haberi kolayca kabul edecek durumda olsaydı, bu kadar yoğun tekit unsurlarına ihtiyaç duyulmazdı.

Ancak burada dikkat çekici bir incelik bulunmaktadır. Bu ifade, görünüşte Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Allah’ın elçisi olduğunu kuvvetli bir şekilde tasdik etmektedir. Nitekim münafıklar da sözlü olarak bu tasdiki dile getirmişlerdir. Fakat onların kalplerinde bu inanç bulunmadığından, kullandıkları güçlü tekitler samimi bir imanın değil, aksine gizledikleri inkârı örtme çabasının göstergesi olmuştur. Bu sebeple Kur’ân, onların sözlerinin ardından şöyle buyurur:

(وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ)

“Allah, senin elçisi olduğunu elbette bilmektedir; Allah, münafıkların ise kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.” (el-Münâfikûn 63:1)

Dolayısıyla bu örnekte yer alan çoklu tekit unsurları, inkârî haberin belâgî işlevini açıkça ortaya koymaktadır. Muhatabın inkârı veya inkâr ihtimali arttıkça haber daha güçlü tekitlerle desteklenmekte; böylece hükmün doğruluğu zihinlerde tartışmaya yer bırakmayacak şekilde pekiştirilmektedir. (ez-Zemahşerî, 1987, s. 412)

Te’kîd Unsurları

Belâgat ilminde tekit (التَّوكِيد), haberî cümlede ifade edilen hükmün doğruluğunu kuvvetlendirmek, muhatabın zihnindeki şüpheyi gidermek veya inkârını ortadan kaldırmak amacıyla başvuru dil sel unsurların genel adıdır. Muhatabın psikolojik durumuna göre şekillenen haber türlerinde, özellikle talebî ve inkârî haberlerde tekit unsurlarının kullanımı daha belirgin hâle gelmektedir. Arap dilinde tekit işlevi gören başlıca edatlar ve üslup unsurları şunlardır:

1.3.1. İnne ve enne (إِنَّ، أَنَّ)

Haberin doğruluğunu ve kesinliğini pekiştiren en yaygın tekit edatlarıdır. Bu edatlar, cümlede bildirilen hükmün muhatap nezdinde daha güçlü bir şekilde kabul edilmesini sağlar. (İbn Hişâm el-Ensârî, 1991,

c. 1, s. 46) Örneğin:

(إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

“Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir.”(en-Nisâ 4:23)

Bu âyette yer alan (إِنَّ) edatı, haberin doğruluğunu kuvvetlendirme işlevi görmektedir.

1.3.2. Lâm-ı te'kîd (لَا تَكِيدُ)

Genellikle haberin başında yer alan bu harf, hükmün kesinliğini ve doğruluğunu vurgulamak amacıyla kullanılır. (İbn Hişâm el-Ensârî, 1991, c. 1, s. 236) Örneğin:

(وَإِنَّهُ لَحَقُّ الْيَقِينِ)

“Şüphesiz o, kesin gerçeğin ta kendisidir.” (el-Hâkka 69:51)

Burada haberin başındaki (لَا), hükmü pekiştiren bir tekit unsuru olarak görev yapmaktadır.

1.3.3. Kasem (Yemin)

Arap dilinde haberin doğruluğunu kuvvetlendirmek amacıyla kullanılan en güçlü tekit araçlarından biri yemindir. Yemin, muhatabın dikkatini habere yöneltmek ve hükmün kesinliğini ortaya koymak amacı taşır. Örneğin:

(وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ)

“Asra yemin olsun ki insan gerçekten ziyan içindedir.”(el-Asr 103:1–2)

Bu örnekte haber, hem yemin hem de “inne” ve “lâm-ı tekit” ile desteklenerek son derece güçlü bir şekilde vurgulanmıştır.

1.3.4. Nûn-ı te'kîd (نُونُ التَّوَكِيدِ)

Fiillerin sonuna getirilen bu ek, fiilin ifade ettiği anlamın kesinliğini ve gerçekleşeceğini kuvvetlendirmek için kullanılır. (İbn Hişâm el-Ensârî, 1991, c. 2, s. 391) Örneğin:

(لَيَسْجُنَنَّ وَلَيَكُونَا مِنَ الصَّاغِرِينَ)

“O mutlaka zindana atılacak ve aşağılanandan olacaktır.”(Yûsuf 12:32)

Fiilin sonundaki (نُونُ), hükmün kesinliğini ifade eden bir tekit unsurudur.

1.3.5. Kad (كَادَ)

Mâzî fiilden önce kullanıldığında fiilin gerçekleştiğini ve haberin kesinliğini pekiştirir. (İbn Hişâm el-Ensârî, 1991, c. 1, s. 197) Örneğin:

(قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ)

“Müminler gerçekten kurtuluşa ermiştir.” (el-Mü'minûn 23:1)

Bu âyette (قد), bildirilen hükmün tahakkuk ettiğini vurgulamaktadır.

1.3.6. Fasl zamiri (ضَمِيرُ الْفَصْلِ)

Mübteda ile haber arasında yer alarak haberin yalnızca mübtedaya ait olduğunu vurgular ve hükmü kuvvetlendirir. Örneğin:

(وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ)

“İşte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.” (el-Bakara 2:5)

Bu örnekte (هم) zamiri, hükmün tahsis ve tekit yoluyla güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır.

1.3.7. Tekrar (التَّكَرُّار)

Bir kelime, ifade veya cümlelerin tekrar edilmesi, anlamı kuvvetlendiren ve muhatabın dikkatini belirli bir noktaya yoğunlaştıran önemli tekit yöntemlerinden biridir. (İbnü'l-Esîr, ts., c. 4, s. 4) Örneğin:

(كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ ثُمَّ كَلَّا سَوْفَ تَعْلَمُونَ)

“Hayır! Yakında bileceksiniz. Sonra yine hayır! Yakında bileceksiniz.” (et-Tekâsür 102:3–4)

Bu âyetteki tekrar, tehdidin ve uyarının şiddetini artıran bir tekit işlevi görmektedir.

1.3.8. Te'kid lafızları (الْفَافُ التَّوَكِيدِ)

Arapçada bazı kelimeler doğrudan tekit amacıyla kullanılmaktadır. Bunlar arasında “نَفْسٌ، عَيْنٌ، كُلٌّ، جَمِيعٌ” gibi lafızlar yer almaktadır. Bu kelimeler, kendilerinden önce gelen ismin anlamını kuvvetlendirerek herhangi bir tereddüt ihtimalini ortadan kaldırır. (İbn Hişâm el-Ensârî, 1963, s. 292) Örneğin: (جَاءَ الطَّالِبُ نَفْسَهُ) “Öğrencinin bizzat kendisi geldi.” Bu cümlede (نَفْسَهُ) lafzı, öznenin şahsen geldiğini vurgulayarak anlamı pekiştirmektedir.

Sonuç olarak tekit, belâgat ilminde haberin etkisini artıran, muhatabın bilgi düzeyi ve psikolojik durumunu dikkate alan önemli bir üslup özelliğidir. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Arap edebiyatında tekit unsurlarının yoğun biçimde kullanılması, mesajın muhatap üzerinde daha güçlü ve kalıcı bir etki bırakmasını sağlamaktadır.

2. Haberî cümlelerin amaçları

Haber cümlesinin kullanım amaçları, aslî (birincil) ve tâlî (ikincil) amaçlar olmak üzere iki kısma ayrılır.

2.1. Haberî cümlelerin aslî amaçları

Belâgat âlimleri haberin amaçlarını, konuşanı (mütekellimi) merkeze alarak sözün zahîrî anlamına göre değerlendirmişlerdir. Buna göre haberin iki temel aslî amacı olduğunu söylemişlerdir: Birincisi, konuşanın muhatabı bilgilendirmek amacıyla söylediği cümledir ki buna: “haberî faydası” (فَائِدَةُ الْخَبَرِ) adı verilmiştir. İkincisi ise, dinleyiciyi etkilemek, haberi onun zihninde yerleştirmek ve pekiştirmek amacıyla söylenen cümledir. Buna da: “lâzımı'l-fâide” (لَا زِمُّ الْفَائِدَةِ) denilmiştir. (es-Sekkâkî, 1978, s. 166; Kazvînî, ts., 1:66)

Daha sonra bunların dışında kalan başka amaçlar da tespit etmişler (ez-Zerkeşî, 1990, c. 2, s. 425) ve bunlara: tâlî (ikincil) “mecazî amaçlar” (الأغراض المجازية) adını vermişlerdir. (Aydın, 2021, s. 140)

2.1.1. Haberin faydası (فائدة الخبر)

Haberin faydası (فائدة الخبر), cümle veya sözün içerdiği hükmü muhataba bildirmek demektir. Konuşanın muhataba sunduğu her haberin temel amacı budur. Bu durumda konuşan, muhatabın söz konusu bilgi hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını; bu konu üzerinde düşünmediğini, zihnini bu bilgiyle meşgul etmediğini ve ona karşı herhangi bir tavır geliştirmedikçe varsayar. Bu yüzden konuşan, muhataba yeni bir bilgi sunmak ve onun bilmediği bir şeyi öğretmek ister. (et-Teftâzânî, 2013, s. 181; es-Sekkâkî, 1978, s. 166; el-Kazvînî, ts., 1:66)

Buna örnek olarak Yüce Allah'ın şu ayeti verilebilir:

(اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ)

“Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun misali, içinde kandil bulunan bir kandillığe benzer.” (en-Nûr, 24:35)

Bu ayette haber cümlesinin temel amacı olan “haberin faydası” (فائدة الخبر) açık bir şekilde görülmektedir. Çünkü ayet, muhataplara Allah Teâlâ'nın yüceliğini ve hidayet nurunu bildiren yeni bir hakikati öğretmektedir.

Bu ayette yer alan “اللَّهُ نُورُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ” ifadesi haberî bir cümledir. Ayetin amacı, muhataba Allah'ın gökleri ve yeri aydınlatan, varlıklara hidayet veren ve bütün kâinatı nuruyla kuşatan yegâne ilah olduğunu bildirmektir. Burada muhatabın bu hakikati tam anlamıyla bilmediği kabul edilmekte; dolayısıyla ona yeni ve önemli bir bilgi sunulmaktadır. Ayetin devamında gelen “مَثَلُ نُورِهِ كَمِثْقَاةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ” bölümü ise, verilen haberin zihinde daha güçlü yer etmesini sağlamak amacıyla temsili ve tasvirî bir üslupla açıklanmıştır. Burada Allah'ın hidayet nuru, içinde kandil bulunan bir hücreye benzetilerek somutlaştırılmıştır. Böylece haber yalnızca bilgi vermekle kalmamış, aynı zamanda muhatabın zihninde etkileyici bir anlam ve tasavvur oluşturmuştur. (ez-Zemahşerî, 1987, 2:515; Kurtubî, 1964, 9:285; Râzî, 1999, 14:19)

Bu ayet göstermektedir ki Kur'ân'daki haberî üslup sadece kuru bilgi aktarmayı amaçlamaz; aynı zamanda muhatabın aklına, kalbine ve hayal dünyasına hitap ederek ilahî hakikatleri daha etkili bir biçimde yerleştirmeyi hedefler.

2.1.2. Lâzımü'l-fâide (لازم الفائدة)

Lâzımü'l-fâide, konuşanın söz konusu hükmü bildiğini muhataba bildirmesi demektir. Bu nedenle burada muhataba yeni bir bilgi veya bilinmeyen bir şey sunulmaz. Belâgat âlimlerine göre burada konuşanın amacı, muhatabın zaten bildiği bir haberi, kendisinin de bildiğini göstermektir. (es-Sekkâkî, 1978:166; Kazvînî, ts., 1:66; et-Teftâzânî, 2013:181)

Buna örnek olarak şu âyet gösterilebilir:

(اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيصُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ ۖ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ)

“Allah, her dişinin neye gebe olacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi artık yapacağını bilir. Onun

nezdinde her şey ölçü iledir.” (er-Ra'd, 13:8)

Bu ayette “lâzımü'l-fâide” (لَا زِمُ الْفَايِدَةِ) türü haberî üslubun özellikleri görülmektedir. Çünkü ayetin amacı, muhataba tamamen bilinmeyen yeni bir bilgi öğretmekten çok, Allah'ın ilminin kuşatıcılığını hatırlatmak ve konuşanın bu hakikati bildiğini ortaya koymaktır. Bu ayette yer alan “اللَّهُ يَعْلَمُ” ifadesi haberî bir cümledir. Ancak burada amaç, insanların Allah'ın her şeyi bildiği gerçeğini ilk defa öğrenmeleri değildir. Çünkü Allah'ın ilim sahibi olduğu inancı muhataplar tarafından genel olarak bilinmektedir. Ayet, bu bilinen hakikati yeniden dile getirerek Allah'ın sonsuz ilmini vurgulamakta ve muhatabın dikkatini özellikle insanın en gizli ve bilinmesi zor hâllerine çekmektedir. Ayetin devamında geçen “rahimlerin eksiltip artırdığı şeyler” ifadesi, insan bilgisinin ulaşamayacağı gizli alanlara işaret eder. Böylece Allah'ın ilmi yalnızca görünen varlıkları değil, anne rahmindeki gelişim safhaları gibi insanın tam anlamıyla kavrayamadığı durumları da kapsamaktadır. Bu yönüyle ayet, Allah'ın mutlak ilmini pekiştirici bir haber üslubu kullanmaktadır. (Kurtubî, 1964, 12:256; Râzî, 1999, 23:378)

Burada haberin amacı, doğrudan yeni bilgi vermekten çok, muhatabın zihninde mevcut olan inancı güçlendirmek ve konuşanın bu hakikati bildiğini ortaya koymaktır. İşte bu özellik, belâgat ilminde “lâzımü'l-fâide” olarak isimlendirilmiştir.

Belâgat âlimleri genellikle haberin zahirî anlama göre yöneldiği bu iki temel amacı olduğunu söylemişlerdir. Ancak Ebû Ya'kûb Sirâcüddîn Yûsuf b. Ebî Bekr Muhammed b. Alî es-Sekkâkî (ö. 626/1229), belîğ ve usta hatiplerin sözlerinin çoğu zaman bu iki temel amacın dışına çıktığını ifade etmektedir. es-Sekkâkî şöyle der:

“Bunların dışında kalan amaçlar ise, makamların gereğine göre uygunluk gösteren anlamlardır. Bu tür incelikleri ancak sağlam bir akıl ve düzgün bir zevk anlayışı kavrayabilir. Orada hüküm verecek merci çoğu zaman bu ikisinden başkası değildir.” (es-Sekkâkî, 1987, s. 176)

Çünkü etkili ve sanath bir söz, yalnızca bilgi aktarmak için kurulmaz; bazen övme, yerme, tehdit, korkutma, teşvik, pişmanlık, hayret, alay, teselli veya duygusal etki oluşturma gibi farklı amaçlar taşır. Örneğin Kur'ân'da geçen:

(إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ)

“Şüphesiz insan gerçekten ziyan içindedir.” (el-Asr, 103:2)

Bu ayetdeki amaç sadece “insanın ziyan içinde olduğunu bildirmek” değildir. Burada aynı zamanda insanı uyarmak, sarsmak ve onu kurtuluşa yönlendirmek hedeflenmiştir. Yani haber cümlesi, zahirî anlamının ötesinde irşad ve uyarı amacı taşımaktadır. (Râzî, 1999, c. 32, s. 279)

Sekkâkî'nin dikkat çektiği nokta tam da budur: Belâgatın değeri, sözün arkasındaki gizli maksatları anlayabilmektedir. Bu nedenle o, önceki belâgat âlimlerinin haber konusunu fazla teorik ve sınırlı ele aldıklarını düşünmüş görünmektedir. Çünkü onlar çoğu zaman haberi sadece “doğru veya yanlış olabilen söz” şeklinde tanımlamış ve temel amaçlarla yetinmişlerdir. Oysa Sekkâkî'ye göre asıl önemli olan, sözün bağlam içinde hangi psikolojik, estetik ve duygusal etkiyi meydana getirdiğidir. Bu yüzden onun yaklaşımında, makam (bağlam), muhatabın psikolojik durumu, konuşanın amacı, sözün estetik etkisi ön plana çıkar. Böylece haber cümlesi, sadece bilgi taşıyan bir yapı olmaktan çıkar; duygu, etki ve sanat değeri taşıyan canlı bir belâgat unsuruna dönüşür. Bu amaçlardan bazıları şöyle sıralanabilir.

2.2. Haberî cümlelerin tâlî (ikincil) amaçları

Haber cümlesinin tâlî (ikincil) amaçları oldukça fazla olup belirli bir sayıyla sınırlandırılmaz. Bu amaçlar, belâgat ilminin üzerinde önemle durduğu konular arasında yer almakta olup ancak sözün bağlamı (siyâk ve sibâk), konuşanın maksadı ve muhatabın durumu dikkate alınarak tespit edilebilir. Zira haber cümlesi her zaman yalnızca muhataba bilgi aktarmak amacıyla kullanılmaz; kimi zaman bilgi verme işlevinin ötesine geçerek farklı belâgî amaçlar kazanır. Bu doğrultuda haber cümlesinin kazandığı tâlî anlamlar, konuşanın niyetine ve muhatabın psikolojik durumuna göre şekillenir. Bu amaçlardan en çok kullanılanlardan bazıları şunlardır;

2.2.1. Haber cümlesinin medih ve sena amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri, medih ve sena amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermekten ziyade bir kimseyi veya bir varlığı övmek, onun üstün niteliklerini ortaya koymak ve muhatapta hayranlık, saygı ve tazim duygusu oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. (el-Meydânî, 1996, 1:173) Bu durumun Kur'an-ı Kerim'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهَيْمِنُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ الْمُتَكَبِّرُ)

“O, kendisinden başka ilâh olmayan Allah'tır; mülkün sahibi, eksiklikten uzak, selâm veren, güven veren, gözetip koruyan, mutlak üstün, iradesini her durumda yürüten ve büyüklükte eşsiz olandır.” (el-Haşr, 59:23)

Bu âyette yer alan haber cümlesi, yalnızca muhataba bilgi vermek amacıyla kullanılmamıştır. Zira Allah'ın birliği ve yüce sıfatları müminler tarafından zaten bilinen hakikatlerdir. Bu sebeple haber cümlesinin asıl amacı, Allah Teâlâ'nın yüceliğini ve kemal sıfatlarını vurgulamak, O'nu övmek ve muhatabın kalbinde tazim duygusunu pekiştirmektir. Nitekim âyette peş peşe zikredilen “الْمَلِكُ، الْقُدُّوسُ، الْعَزِيزُ، الْجَبَّارُ، الْمُتَكَبِّرُ السَّلَامُ، الْمُؤْمِنُ، الْمُهَيْمِنُ، الْعَزِيزُ” isimleri, Allah Teâlâ'nın mutlak hâkimiyetini, eksiksizliğini ve bütün kemal sıfatlarını kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu ilâhî isimlerin art arda sıralanması, haber cümlesinin bilgi aktarma işlevini ikinci plana itmekte; buna karşılık medih ve sena amacı ön plana çıkmaktadır. Böylece haber cümlesi, aslı anlamı olan bilgi verme fonksiyonunun ötesine geçerek belâgat açısından tâlî bir anlam kazanmakta ve muhatabın zihninde Allah'ın azametini, kalbinde ise O'na karşı saygı, hayranlık ve tazim duygularını güçlendirmektedir. (Râzî, 1999, 29:514)

2.2.2. Zem (Yerme) amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından bir diğeri, zem (yerme) amacıyla kullanılmasıdır. (es-Sekkâkî, 1987, s. 168) Zem, bir kişi, topluluk veya davranışın değersizliğini ve olumsuz niteliğini ortaya koyan genel bir yerme ve değersizleştirme anlamıdır. Tevbîh ise bundan farklı olarak doğrudan muhatabın yanlış davranışını yüzüne vurma, onu azarlama ve kınama yönünde daha belirgin bir hitap niteliği taşır. Tahdhîr ise kişinin veya muhatabın bir tehlikeden, yanlış davranıştan ya da kötü sonuçtan uzak durmasını sağlamaya yönelik uyarıdır. Bu ayrım, zem ile tevbîh ve tahdhîrin aynı kavram altında toplanmasını önlemektedir. Dolayısıyla bu başlıkta esas alınan ölçüt, haberî yapının bir olumsuzluğu nitelmesi ve değersizleştirmesidir. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermeyi değil; bir kimsenin, topluluğun veya davranışın olumsuz yönlerini ortaya koymayı, onları kınamayı ve bu suretle muhatabı söz konusu davranışlardan sakındırmayı hedefler. Dolayısıyla haber cümlesi, bilgilendirme işlevinin ötesine geçerek eleştiri ve kınama anlamı kazanır.

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ)

“Şüphesiz münafıklar ateşin en alt tabakasıdır.” (en-Nisâ, 4:145)

Bu âyette yer alan haber cümlesi, ilk bakışta münafıkların âhiretteki durumuna ilişkin bir bilgi vermektedir. Ancak âyetin bağlamı dikkate alındığında asıl maksadın yalnızca bilgi aktarmak olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Kur'ân, bu ifadeyle münafıkların sergiledikleri ikiyüzlü tutumu şiddetle kınamakta, onların bu davranışlarının ağır sonuçlarını ortaya koyarak müminleri benzer tutumlardan sakındırmaktadır. Böylece haber cümlesi, bilgilendirici işlevini korumakla birlikte, asıl olarak zem ve kınama amacına hizmet etmektedir. (Râzî, 1999, 11:251)

Bu yönüyle haber cümlesi, zahirî anlamının ötesine geçerek güçlü bir belâgî fonksiyon üstlenmekte; muhatabın zihninde münafıklığın çirkinliğini pekiştirirken aynı zamanda ondan uzak durulması gerektiği mesajını etkili bir şekilde vermektedir.

2.2.3. Teselli (التَّسْلِيَّةُ) amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de teselli amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yalnızca bir bilgi aktarmayı değil; onun yaşadığı sıkıntı, üzüntü ve zorlukları hafifletmeyi, ümidini canlı tutmayı ve manevî yönden desteklemeyi amaçlamaktadır. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevinin ötesine geçerek muhatabın kalbine huzur ve güven veren bir anlatım özelliği kazanmaktadır.

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا)

“Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır.” (el-İnşirâh, 94:6)

Bu âyette yer alan haber cümlesi, zahiren her zorluğun ardından bir kolaylığın geleceğini bildirmektedir. Ancak âyetin nüzûl ortamı ve bağlamı dikkate alındığında asıl maksadın yalnızca geleceğe dair bir haber vermek olmadığı anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamber, risâlet görevinin ilk dönemlerinde müşriklerin baskı ve eziyetleriyle karşı karşıya kalmış, bu süreçte büyük sıkıntılar yaşamıştır. Bu sebeple Allah Teâlâ, söz konusu haber cümlesiyle Resûlünü teselli etmiş, karşılaştığı zorlukların kalıcı olmadığını ve her güçlüğü ardından mutlaka bir kolaylığın geleceğini müjdelemiştir. (Râzî, 1999, 32:208) Aynı zamanda bu ilâhî mesaj, kıyamete kadar benzer sıkıntılarla karşılaşacak bütün müminler için de bir ümit ve moral kaynağı olmuştur. Dolayısıyla haber cümlesi burada yalnızca bilgi vermek amacıyla değil; teselli etmek, sabra teşvik etmek ve gönüllere huzur vermek amacıyla kullanılmıştır. Bu yönüyle haber cümlesi, belâgat açısından tâlî anlamlarından biri olan tesliye (التَّسْلِيَّةُ) amacını en güzel şekilde yansıtmaktadır.

2.2.4. Üzüntü ve pişmanlığı ifade etmek amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de üzüntü ve pişmanlık duygularını ifade etmek amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi sunmaktan ziyade konuşanın iç dünyasında yaşadığı hüznü, hayal kırıklığı pişmanlığı dile getirmektedir. (el-Meydânî, 1996, 1:173) Böylece haber cümlesi, bilgilendirme fonksiyonunu ikinci plana bırakarak güçlü bir duygusal anlatım vasıtası hâline gelmektedir.

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ)

“Rabbim, gerçek şu ki ben onu kız olarak doğurdum.” (Âl-i İmrân, 3:36)

Bu âyette yer alan “إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ” ifadesi zahiren haber cümlesidir. Ancak burada asıl maksat, doğan çocuğun kız olduğunu Allah Teâlâ'ya bildirmek değildir. Çünkü Allah, kulunun durumunu ve doğan çocuğun cinsiyetini zaten en iyi bilmektedir. Dolayısıyla bu haberî ifade, Hz. Meryem'in annesinin iç dünyasında oluşan hüznü, beklentisinin gerçekleşmemesinden kaynaklanan hayal kırıklığını ve mahzunluğunu dile getirmektedir. Nitekim o, doğacak çocuğunu Beytülmakdis hizmetine adamayı adanmış; bu görevin erkek çocuklar tarafından yerine getirileceğini düşündüğü için kız çocuğu dünyaya getirmesi karşısında insani bir üzüntü yaşamıştır. Ancak bu ifade, Allah'ın takdirine yönelik bir itirazı değil; tamamen fitrî ve insani bir duygunun dışı vurumunu yansıtmaktadır. Bu sebeple haber cümlesi burada bilgi vermekten ziyade, konuşanın ruh hâlini ve duygusal dünyasını ortaya koyan etkili bir anlatım özelliği kazanmıştır. Belâgat açısından bu kullanım, haber cümlesinin “تَحْسُرٌ وَتَأْسُفٌ”, yani üzüntü ve teessüfî ifade etmek amacıyla kullanılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. (ez-Zemahşerî, 1987, 1:356; Kurtubî, 1964, 4:66; Râzî, 1999, 8:203)

2.2.5. Merhamet dileme ve şefkat isteme amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de merhamet dileme ve şefkat isteme amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda konuşan, muhataba yeni bir bilgi vermekten ziyade kendi acziyetini, ihtiyaç hâlini ve güçsüzlüğünü dile getirerek merhamet görmeyi ve yardım elde etmeyi amaçlamaktadır. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme fonksiyonunun ötesine geçerek içten bir yakarış ve dua üslubuna dönüşmektedir. (el-Meydânî, 1996, 1:174)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا)

“Rabbim!” demişti, “Benim kemiklerim zayıfladı, saçlarım ağardı.” (Meryem, 19:4)

Bu âyette yer alan haber cümlesi, zahiren Hz. Zekeriyyâ'nın yaşlılığını ve bedenindeki güç kaybını haber vermektedir. Ancak burada asıl amaç yalnızca bu durumu bildirmek değildir. Çünkü Allah Teâlâ onun hâlini zaten eksiksiz bir şekilde bilmektedir. Bu nedenle Hz. Zekeriyyâ, bedenindeki güçsüzlüğü dile getirerek Allah'ın rahmetine olan ihtiyacını ortaya koymakta ve duasının kabul edilmesini niyaz etmektedir. Böylece haber cümlesi, merhamet talebini destekleyen etkili bir dua üslubuna dönüşmektedir.

Ayrıca “وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي” ifadesinde özellikle “kemik” kelimesinin tercih edilmesi dikkat çekicidir. Çünkü kemik, insan bedeninin en sağlam ve dayanıklı unsurudur. Bedenin en güçlü kısmının bile zayıfladığını ifade etmesi, yaşlılığın ulaştığı ileri seviyeyi son derece etkileyici bir şekilde tasvir etmektedir. Bunun yanında “وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا” ifadesi de son derece belîğ bir istiaredir. Saçların beyazlaması, ateşin çevreyi kuşatmasına benzetilerek yaşlılığın bütün bedeni sardığı canlı bir tasvirle anlatılmıştır. Dolayısıyla haber cümlesi burada yalnızca bir durumu bildirmek için değil; tevazu, acziyet, merhamet talebi ve samimi bir yakarışı ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Bu yönüyle haber cümlesi, belâgat açısından istihâm (الإسترخام) amacını en güzel şekilde yansıtmaktadır. (Kurtubî, 1964, 11:77; Râzî, 1999, 21:509)

Bu nedenle âyetteki haber cümlesi, bilgi vermekten çok; tevazu, acziyet, merhamet talebi ve içten bir yakarış anlamı taşımaktadır.

2.2.6. Zayıflığı ve acziyeti ortaya koymak amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de kulun kendi zayıflığını, acziyetini ve Allah'a olan mutlak ihtiyacını ortaya koymak amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, görünüşte bir durumu haber vermekle birlikte, gerçekte konuşanın güçsüzlüğünü ve Allah'ın yardımına olan ihtiyacını dile getirmektedir. Böylece haber cümlesi, tevazu ve kulluk bilincini yansıtan etkili bir belâgat üslubuna dönüşmektedir. (el-Meydânî, 1996, 1:174)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(قَالَ رَبِّ إِنِّي لِمَا أَنزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ)

“Ey rabbim! Bana lutfedeceğin her türlü hayra muhtacım!” (el-Kasas, 28:24)

Bu ifade zahiren haber cümlesidir. Çünkü Hz. Mûsâ, kendisinin ihtiyaç içinde olduğunu haber vermektedir. Ancak burada asıl maksat sadece bir durumu bildirmek değildir. Çünkü Allah Teâlâ onun hâlini zaten bilmektedir. Bu nedenle haber cümlesi, “إِظْهَارُ الضَّغْفِ” yani kulun kendi zayıflığını, acziyetini ve Allah'a olan mutlak ihtiyacını ortaya koyması amacıyla kullanılmıştır. Hz. Mûsâ, Mısır'dan çıktıktan sonra tek başına, yorgun, aç ve barıksız bir hâlde bulunuyordu. Bunun ardından Medyen'de iki kıza yardım etmiş, sonra gölgeye çekilip bu duayı yapmıştır. Dolayısıyla âyetteki ifade, onun hem maddî hem manevî açıdan Allah'ın yardımına ne kadar muhtaç olduğunu göstermektedir. Özellikle “فَقِيرٌ” kelimesi oldukça dikkat çekicidir. Burada fakirlik sadece maddî yoksulluk anlamında değildir; Allah'ın rahmetine, yardımına, korumasına ve lütfuna tam bir ihtiyaç içinde olmayı ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Mûsâ doğrudan “Bana şunu ver” dememiş; bunun yerine kendi aczini dile getirerek edepli bir dua üslubu kullanmıştır. (Râzî, 1999, 24:589) Bu da Kur'ân'daki haber üslubunun bazen zayıflığı, acziyeti ortaya koymak, güçsüzlüğünü ifade etmek için kullanıldığını göstermektedir.

2.2.7. Azarlama ve kınama amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de azarlama ve kınama (tevbîh) amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermeyi değil; onun yanlış davranışlarını yüzüne vurmayı amaçlamaktadır. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak muhatabın vicdanına hitap eden, onu muhasebeye sevk eden etkili bir belâgat üslubuna dönüşmektedir. (el-Meydânî, 1996, 1:174)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(يَنَادُوهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ)

“Münafıklar onlara, “Sizinle beraber değil miydik?” diye seslenirler. Onlar, “Evet öyleydi” derler, ama siz başınızı belâya kendiniz soktunuz, fırsat kolladınız, hep şüphe içinde oldunuz ve Allah'ın emri gelip çatıncaya kadar geleceğe yönelik kuruntularınız sizi oyaladı; bundan ötürü o aldatan (şeytan) da Allah hakkında sizi kandırıp durdu.” (el-Hadîd, 57:14)

Âyette münafıklar, müminlere “Biz sizinle beraber değil miydik?” diye seslenmektedirler. Bu soru zahiren bir bilgi isteme amacı taşımaktadır. Ancak gerçekte bu, korku ve pişmanlık içinde yardım isteme

anlamı taşır. Müminlerin cevabı ise tamamen kınama üslubu taşımaktadır. Özellikle şu ifadeler dikkat çekicidir: ﴿فَتَنَّبَهُمْ﴾ “Kendinizi fitneye düşürdünüz.” وَتَرَبَّصْتُ “Bekleyip durdunuz.” وَارْتَبْتُ “Şüphe ettiniz.” وَغَرَّتْكُمْ الْأَمَانِيُّ “Boş kuruntular sizi aldattı.” Bu cümlelerde münafıkların dünyadaki kötü tutumları tek tek sayılarak yüzlerine vurulmaktadır. Böylece haber cümlesi, sadece bir olay anlatımı olmaktan çıkıp sert bir kınama ve psikolojik yüzleştirme aracına dönüşmektedir. (Kurtubî, 1964, 17:246; Râzî, 1999, 29:458) Belâgat açısından burada haber üslubu, muhatabın vicdanını sarsmak ve yaptığı yanlışın sonucunu ona hissettirmek amacıyla kullanılmıştır. Bu nedenle âyetteki haber cümleleri güçlü duygusal etki taşımakta ve kınama anlamını ortaya koymaktadır.

2.2.8. Sevinç ve mutluluğu ifade etmek amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de sevinç, mutluluk ve memnuniyet duygularını ifade etmek amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermekten ziyade konuşanın elde ettiği bir nimetten dolayı duyduğu sevinci, gönül huzurunu ve şükran duygusunu dile getirmektedir. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak konuşanın iç dünyasını yansıtan güçlü bir duygu aktarımına dönüşmektedir. (el-Meydânî, 1996, 1:174)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

﴿وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَّبِعُ مَنْ الْأَجْنَةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَفَعِمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ﴾

“Onlar da “Bize verdiği sözü yerine getiren ve cennetten bize dilediğimiz yerinde mesken kurabileceğimiz yurt bağışlayan Allah’a hamdolsun!” diyecekler. (Bunun için) çalışıp çabalayanların ecri ne güzel!” (ez-Zümer, 39:74)

Âyette geçen “الْحَمْدُ لِلَّهِ” ifadesi zahiren haber cümlesidir. Ancak burada maksat yalnızca Allah’a hamd edildiğini bildirmek değildir. Asıl amaç, cennet ehlinin Allah’ın nimetlerine kavuşmaları sebebiyle duydukları derin mutluluğu ve şükri dille getirmektir. Özellikle “وَعْدَهُ صَدَقْنَا” “Bize verdiği sözü gerçekleştirdi.” “وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ” “Bizi bu yurda mirasçı kaldı.” “حَيْثُ نَشَاءُ” “Dilediğimiz yerde konaklıyoruz.” ifadeleri, cennet nimetlerinin verdiği huzur ve sevincin güçlü bir şekilde hissedildiğini göstermektedir. Ayrıca âyetin sonunda gelen: “فَعِمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ” “Çalışanların mükâfatı ne güzeldir!” ifadesi de hem övgü hem de mutluluk anlamı taşımaktadır. Böylece haber cümlesi, sadece bir bilgi aktarmakla kalmayıp; sevinç, şükür ve memnuniyet duygularını yansıtan etkileyici bir belâgat üslubuna dönüşmektedir. (Râzî, 1999, 27:481)

2.2.9. Öğüt verme ve doğru yola yönlendirme amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de öğüt verme ve doğru yola yönlendirme amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yalnızca bir bilgi aktarmayı değil; onu doğru davranışlara teşvik etmeyi, yanlış tutum ve davranışlardan sakındırmayı ve ahlâkî bakımdan eğitmeyi hedeflemektedir. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevinin ötesine geçerek irşat, öğüt ve eğitim fonksiyonu kazanmaktadır. (el-Meydânî, 1996, 1:174)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾

“Şüphesiz Allah adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla yardım etmeyi emreder; hayasızlığı, kötülüğü ve azgınlığı yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.” (en-Nahl, 16:90)

Belâgatta haberî cümle bazen yalnızca bir bilgi vermek amacıyla kullanılmaz. Bunun yanında muhatabı doğruya yönlendirmek, ona öğüt vermek, iyi ve güzel davranışlara teşvik etmek gibi amaçlar da taşıyabilir. Bu durumda haberî cümle, irşad (rehberlik) ve vaaz niteliği kazanır. Böylece haber, kuru bir bilgi aktarmanın ötesine geçerek muhatabın düşünce ve davranışlarını etkilemeyi hedefler. Bu ayette yer alan haberî ifadeler, görünüşte Allah Teâlâ'nın emir ve yasaklarını bildirmektedir. Ancak ayetin amacı sadece bu hükümleri haber vermek değildir. Asıl amaç, insanları adaletli olmaya, iyilik yapmaya ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmeye yönlendirmek; buna karşılık kötülük, haksızlık ve ahlâksızlıktan uzaklaştırmaktır. Nitekim ayetin sonunda yer alan “يُعِظُكُمْ” (size öğüt veriyor) ifadesi de bu amaca açıkça işaret etmektedir. Dolayısıyla bu ayette haberî cümle, bilgi verme işlevinin yanında güçlü bir öğüt verme ve irşad etme amacı taşımaktadır. Muhatap, bu haber aracılığıyla sadece bir hükmü öğrenmemekte; aynı zamanda ahlâkî ve dinî açıdan doğru davranışlara yönlendirilmektedir. (Râzî, 1999, 20:258)

2.2.10. Hayret ve şaşkınlığı ifade etmek amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de hayret ve şaşkınlığı ifade etmek amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermekten ziyade, meydana gelen bir davranışın olağan dışılığını, çirkinliğini veya beklenmedik yönünü ortaya koyarak muhatapta hayret ve dikkat duygusu uyandırmayı hedeflemektedir. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak güçlü bir belâgat ve etki unsuru hâline gelmektedir. (ez-Zerkeşî, 1990, 2:425)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ أَنْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ)

“Yapmayacağınız şeyleri söylemeniz Allah katında çok çirkin bir davranıştır.” (es-Saff, 61:3)

Âyette geçen “كَبُرَ مَقْتًا” ifadesi, yapılan davranışın büyüklüğünü ve çirkinliğini ifade eden hayret üslubudur. Burada Allah Teâlâ, insanların yapmayacakları şeyleri söylemelerini sıradan bir hata olarak değil; şaşılacak derecede kötü ve nefret edilen bir davranış olarak göstermektedir. Bu ifade, muhatabın dikkatini güçlü şekilde çekmekte ve onun vicdanında derin bir etki oluşturmaktadır. Çünkü insanın sözüyle amelinin birbirine zıt olması, güveni ve samimiyeti zedeleyen ağır bir kusur olarak sunulmaktadır. (ez-Zemahşerî, 1987, 4:523) Belâgat açısından burada haber cümlesi, sadece bir hüküm bildirmemekte; aynı zamanda muhatabı sarsan bir hayret, kınama ve uyarı anlamı taşımaktadır. Böylece haber üslubu, ahlâkî bir mesajı daha etkili hale getiren güçlü bir anlatım aracına dönüşmektedir.

2.2.11. Sakındırma ve uyarma amacıyla kullanılması (تَحْذِير)

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de sakındırma ve uyarma (تَحْذِير) amacıyla kullanılmasıdır. Tahdîrde temel amaç, muhataba doğrudan bir tehlikeyi veya sakınılması gereken bir sonucu göstermek ve onu bu tehlikeden uzaklaştırmaktır. Bu yönüyle tahdîr, cezayı bildirmeyi esas alan va'îdden ayrılır; va'îdde gelecekteki ceza veya azabın bildirilmesi öne çıkarken, tahdîrde muhatabın tehlikeden sakındırılması ve davranışını buna göre düzenlemesi öne çıkar. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yalnızca bir bilgi aktarmayı değil; onu yanlış düşünce ve davranışlardan uzaklaştırmayı, işlediği fiillerin sonuçları konusunda uyarmayı ve ilâhî adalet karşısında sorumluluk bilinci kazandırmayı hedeflemektedir. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak güçlü bir irşat ve sakındırma üslubu hâline gelmektedir. (Kassab, 1998, s. 32)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(وَلَا تَحْسَبَنَّ اللَّهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ)

“Zalimlerin yaptıklarından Allah'ı habersiz sanma!” (İbrâhîm, 14:42)

Sakındırma anlamına gelen haberî cümlelerde amaç, sadece bilgi vermek değil; muhatabı bir tehlike, günah veya kötü sonuca karşı uyarmak ve ondan kaçıdırmaktır. Bu tür haber cümleleri, belâgatta “التَّخْذِيرُ” anlamı taşır. Bu âyet zahiren haber üslubuyla gelmiştir. Ancak burada maksat yalnızca Allah'ın zalimlerin yaptıklarını bildiğini haber vermek değildir. Asıl amaç, zalimleri ve onların yolundan gidenleri korkutmak, onları Allah'ın azabına karşı uyarmak ve zulümden sakındırmaktır. Belâgat açısından burada haber cümlesi, “sakındırma ve korkutma” amacıyla kullanılmıştır. Çünkü âyet, insanı kötü akıbet konusunda düşündürmekte ve onu doğru yola yönlendirmektedir. Âyetin devamında gelen: “إِنَّمَا يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ” “Allah onları ancak gözlerin dehşetle dona kalacağı bir güne erteliyor.” ifadesi de bu sakındırma anlamını güçlendirmektedir. (Râzî, 1999, 19:107) Böylece haber cümlesi, muhatabın kalbinde korku ve sorumluluk duygusu oluşturarak onu zulümden uzaklaştırmayı hedeflemektedir.

2.2.12. Övünme ve kendini üstün görme amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de övünme, kendini üstün görme ve sahip olduğu özelliklerle başkalarına karşı üstünlük iddiasında bulunma amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba yeni bir bilgi vermekten ziyade konuşanın kendisini yüceltme, sahip olduğu nitelikleri ön plana çıkarma ve başkaları karşısında üstün olduğunu iddia etme amacını taşımaktadır. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak konuşanın psikolojik tutumunu ve karakterini yansıtan güçlü bir anlatım özelliği kazanmaktadır. (Kassab, 1998:32)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(قَالَ أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَّارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ)

“Ben ondan daha hayırlıyım; beni ateşten yarattın, onu ise çamurdan yarattın.” (el-A'râf, 7:12)

Bu âyette İblîs'in sözü zahiren bir haber cümlesidir. Ancak burada amaç yalnızca bilgi vermek değildir. İblîs, kendisini Hz. Âdem'den üstün gördüğünü ifade ederek kibirlenmekte ve övünmektedir. Bu nedenle haber cümlesi, “الْفَخْرُ” yani övünme ve kendini üstün görme amacıyla kullanılmıştır. Özellikle “أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ” (Ben ondan daha hayırlıyım) ifadesi, İblîs'in gururunu ve kibirli tavrını açıkça ortaya koymaktadır. Ardından kendi yaratılışını ateşe, Âdem'in yaratılışını ise çamura bağlayarak üstünlük iddiasını gerekçelendirmeye çalışmaktadır. (ez-Zemahşerî, 1987, 2:90; Kurtubî, 1964, 7:170; Râzî, 1999, 14:208)

Belâgat açısından burada haber üslubu, kişinin kendi üstünlüğünü dile getirmesi ve bununla övünmesi anlamı taşımaktadır. Ancak Kur'ân bu örneği olumsuz bir bağlamda sunarak kibir ve böbürlenmenin kötü sonucuna dikkat çekmektedir.

2.2.13. Muhatabı motive etme ve teşvik etme amacıyla kullanılması

Haber cümlesinin tâlî amaçlarından biri de muhatabı motive etmek, teşvik etmek, cesaretlendirmek ve onu büyük hedeflere yönlendirmek amacıyla kullanılmasıdır. Bu kullanımda haber cümlesi, muhataba

yalnızca bir bilgi aktarmayı değil; onun moralini yükseltmeyi, ümitsizliğe kapılmasını engellemeyi ve karşılaştığı zorluklar karşısında azim ve kararlılıkla hareket etmesini sağlamayı hedeflemektedir. Böylece haber cümlesi, bilgilendirme işlevini aşarak psikolojik destek ve motivasyon sağlayan etkili bir belâgat üslubu hâline gelmektedir. (Kassab, 1998:32)

Bu kullanımın Kur'ân-ı Kerîm'deki örneklerinden biri şu âyettir:

(وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ)

“Gevşemeyin, üzülmeyin; eğer gerçekten iman etmişseniz üstün olan sizsiniz.” (Âl-i İmrân, 3:139)

Bu ayette müminlere hitap edilerek moral verilmekte ve onların azimleri güçlendirilmektedir. Özellikle “وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ” (“üstün olan sizsiniz”) ifadesi haber cümlesi şeklinde gelmiştir. Ancak burada amaç sadece bilgi vermek değildir. Asıl hedef, müminlerin moralini yükseltmek, onları ümitsizlikten kurtarmak ve mücadele azmini yeniden canlandırmaktır. (ez-Zemahşerî, 1987, 1:418; Râzî, 1999, 9:371)

(لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ)

“Güzel davrananlara daha güzeli (cennet) ve bir de fazlası vardır. Onların yüzlerini ne bir karalık ne de bir zillet kaplar. İşte onlar cennet ehlidir” (Yûnus, 10:26)

Bu ayette Allah Teâlâ, iyilik yapanların elde edeceği büyük mükâfatları haber vermektedir. Ancak ayetin amacı yalnızca ahirette verilecek ödüller hakkında bilgi sunmak değildir. Asıl amaç, müminleri salih ameller işlemeye teşvik etmek, onların ümit ve kararlılıklarını artırmak ve onları Allah'ın rızasını kazanmaya yönlendirmektir. Ayette geçen “الْخُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ” ifadesi, iyilik yapanlara cennetin yanı sıra daha büyük nimetlerin de verileceğini bildirerek muhatabı daha fazla gayret göstermeye teşvik etmektedir. Ayrıca ayette, cennet ehlinin yüzlerine ne bir karanlık ne de bir zilletin dokunmayacağını bildirilmesi, müminlerin karşılaşacakları ebedî mutluluğu tasvir ederek onlara moral ve güven vermektedir. (Râzî, 1999, 17:240) Böylece haberî cümle, muhatabın ruhunda umut, azim ve hedef bilinci oluşturmaktadır.

Bu yönüyle ayet, haberî cümlelerin muhatabı motive etme, cesaretlendirme ve onu büyük hedeflere yöneltme amacıyla kullanılmasına güzel bir örnek teşkil etmektedir. Burada haber, sadece bir gerçeği bildirmekle kalmamakta; aynı zamanda muhatabı daha fazla iyilik yapmaya ve cenneti kazanmak için çaba göstermeye sevk etmektedir.

2.2.14. Vaat ve müjde vermek (الْوَعْدُ) amacıyla kullanılması

Belâgatta haberî cümle bazen yalnızca bilgi vermek için değil, muhataba gelecekte gerçekleşecek güzel bir şeyi vaat etmek ve ona umut vermek amacıyla kullanılır. Bu tür kullanım, özellikle Kur'ân'da müminleri teşvik etmek ve onları salih amellere yönlendirmek için sıkça görülür. (Kassab, 1998:31) Buna Kur'ân-ı Kerîm'den şu ayet örnek verilebilir:

(وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ عَظِيمٌ)

“Allah, iman edip salih amel işleyenlere bağışlanma ve büyük bir mükâfat vaat etmiştir.” (el-Mâ'ide, 5:9)

Bu ayette haberî üslup kullanılmıştır. Ancak burada amaç sadece bilgi vermek değildir. Allah Teâlâ, iman edip salih amel işleyenlere mağfiret ve büyük ecir vaat ederek müminleri iyilik yapmaya teşvik etmektedir. (ez-Zemahşerî, 1987, 1:613; Kurtubî, 1964, 6:110; Râzî, 1999, 11:320)

(سُتْرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْأَفَاقِ وَفِي أَنْفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ)

“Onlara hem dış dünyada hem kendi nefislerinde ayetlerimizi göstereceğiz ki, Kur'an'ın hak olduğu onlara iyice belli olsun.” (Fussilet, 41:53)

Bu ayette Allah Teâlâ, insanlara gelecekte kendi kudret ve varlığını gösteren delilleri hem dış dünyada hem de kendi yaratılışlarında göstereceğini haber vermektedir. Haberî cümle görünüşte gelecekte gerçekleşecek bir olayı bildirmektedir. Ancak ayetin amacı yalnızca bilgi vermek değildir. Asıl amaç, müminlere güven vermek ve Kur'an'ın hakikatinin zamanla daha açık bir şekilde ortaya çıkacağını müjdelemektir. Ayetteki “سُتْرِيهِمْ” (onlara göstereceğiz) fiilinde yer alan “سـ” harfi, geleceğe yönelik kesin bir vaadi ifade etmektedir. Bu ifade, Kur'an'ın doğruluğu konusunda şüphe duyanlara zamanla hakikatin ortaya çıkacağını bildirirken, müminlere de ilahî yardımın ve hakikatin galibiyetinin kesin olduğu mesajını vermektedir. Böylece ayet, muhatapta umut, güven ve sabır duygularını güçlendirmektedir. Dolayısıyla bu ayette haberî cümle, sadece gelecekte meydana gelecek bir durumu bildirmek için kullanılmamış; aynı zamanda muhataba bir vaatte bulunmak, onu ümitlendirmek ve Kur'an'ın hak oluşunun eninde sonunda herkes tarafından anlaşılacağına dair güven vermek amacıyla kullanılmıştır. Bu yönüyle ayet, haberî cümlelerin vaat ve müjde (الْوَعْدُ) anlamında kullanılmasına güzel bir örnek oluşturmaktadır. (ez-Zemahşerî, 1987, 4:207; Kurtubî, 1964, 15:374)

2.2.15. Tehdit, korkutma amacıyla (الْوَعْدُ) kullanılması

Belâgatta haberî cümle bazen yalnızca bilgi vermek için değil, muhatabı korkutmak, onu kötü davranışlardan sakındırmak ve yaklaşan cezayı haber vermek amacıyla da kullanılır. (Kassab, 1998:31) Kur'ân-ı Kerîm'den buna şu ayet örnek verilebilir:

(إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كَلَّمًا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بِدَنَائِهِمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ)

“Ayetlerimizi inkâr edenleri mutlaka ateşe sokacağız. Derileri her yanıp döküldüğünde, azabı tatsınlar diye onları başka derilerle değiştireceğiz.” (en-Nisâ, 4:56)

Bu ayette haber üslubu kullanılmıştır. Ancak burada amaç sadece bilgi vermek değildir. Allah Teâlâ, inkârcıları şiddetli bir azapla tehdit ederek onları küfür ve inkârdan sakındırmaktadır. Özellikle “سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا” (“Onları ateşe sokacağız”) ifadesi, gelecekte gerçekleşeceği kesin olan ağır bir cezayı bildirmektedir. Ayrıca ayette azabın sürekli yenilenmesini anlatan “كَلَّمًا نَضِجَتْ جُلُودُهُمْ بِدَنَائِهِمْ جُلُودًا غَيْرَهَا” ifadesi, tehdidin etkisini daha güçlü hale getirmektedir. Böylece muhatabın kalbinde korku ve ibret duygusu oluşturulmakta, onu yanlış yoldan vazgeçirmeye yönelik güçlü bir psikolojik etki meydana getirilmektedir. (Râzî, 1999, 10:105)

2.3. Haberî yapının inşâî anlamda kullanılması

Klasik belâgat kaynaklarında emir, nehiy ve dua gibi kullanımların, medih, zem, teselli, tehdit ve benzeri tâlî amaçlardan farklı olarak, haberî lafzın inşâ mânasında kullanılması çerçevesinde ele alındığı kabul edilir. Bu sebeple söz konusu kullanımların klasik terminoloji bakımından haberin tâlî amaçlarıyla tamamen özdeş olmadığı açıklığa kavuşturulmuştur.

Bununla birlikte çalışmanın temel amacı, yalnızca klasik belâgat tasnifini tekrar etmek değil, Kur'ân-ı Kerîm'de haberî cümlelerin bağlam içerisinde kazandığı farklı anlam ve işlevleri ortaya koymaktır. Bu çerçevede emir, nehiy ve dua örneklerinin incelenmesinin temel gerekçesi, biçim itibarıyla haberî yapı taşıyan ifadelerin bağlam içerisinde yalnızca bilgi verme veya duygusal bir tâlî amaç ifade etmekle

kalmayıp, muhataba yönelik yönlendirme, sakındırma ve dilekte bulunma gibi inşâî işlevler de üstlenilebildiğini göstermektedir. Dolayısıyla bu örnekler, haberin tâlî amaçlarıyla aynı teorik kategori içerisinde değerlendirilmekten ziyade, haberî yapının inşâî anlam kazanmasının birer örneği olarak ele alınmıştır.

Bu doğrultuda, kavramsal karışıklığı önlemek amacıyla emir, nehiy ve dua alt başlıkları haberin diğer tâlî amaçlarından ayrılmış ve “Haberî Yapının İnşâ Mânasında Kullanılması” başlığı altında müstakil olarak düzenlenmiştir. Böylece çalışmada hem klasik belâgat tasnifine bağlılık korunmuş hem de haberî cümlelerin Kur’ân-ı Kerîm’deki anlam ve işlev çeşitliliği bütüncül biçimde ortaya konulmuştur.

2.3.1. “الْأَمْرُ” Emir verme, bir işi yapmayı isteme amacıyla kullanılması

Haber cümlesi bazen konulduğu asli anlamın dışına çıkarak emir anlamı ifade edebilir. (Kassab, 1998:31) Buna örnek olarak şunlar verilebilir:

(وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ)

“Anneler çocuklarını tam iki yıl emzirirler.” (el-Bakara, 2:233)

Buradaki ifade zahiren haber cümlesi şeklindedir. Ancak kastedilen anlam emirdir. Yani mana: “Anneler çocuklarını emzirsinler.” şeklindedir. (Râzî, 1999, 6:459) Yine Yüce Allah’ın buyurduğu şu ayet:

(وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ)

“Mümin erkekler ve mümin kadınlar birbirlerinin dostudurlar; iyiliği emreder, kötülükten sakındırırlar.” (et-Tevbe, 9:71)

Bu ayette de haber üslubu kullanılmıştır. Ancak amaç sadece bilgi vermek değildir. Müminlerin iyiliği emredip kötülükten sakındırmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece haber cümlesi emir ve yönlendirme anlamı taşımaktadır. (Râzî, 1999, 16:100)

(وَالْمُطَلَّاتُ مَتَاعٌ بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ)

“Boşanmış kadınlar için örfe uygun bir geçimlik verilmesi, Allah’a karşı gelmekten sakınanlar üzerine bir borçtur.” (el-Bakara, 2:241)

Bu ayette haber üslubu kullanılmıştır. Ancak burada amaç yalnızca bilgi vermek değildir. Ayet, boşanmış kadınlara uygun şekilde nafaka ve geçimlik verilmesini emretmektedir. Özellikle “حَقًّا عَلَى الْمُتَّقِينَ” (“takvâ sahipleri üzerine bir hak/borçtur”) ifadesi, bu hükmün yerine getirilmesinin gerekli olduğunu güçlü biçimde vurgulamaktadır. Belâgat açısından burada haber cümlesi, asli anlamı olan “haber verme” işlevinden çıkarak emir ve yükümlülük anlamı taşımaktadır. Çünkü ayetin amacı sadece bir durumu bildirmek değil, müminleri adaletli davranmaya yönlendirmektir. (Kurtubî, 1964, 3:228)

2.3.2. “النَّهْيُ” Yasaklama, bir işi yapmaktan men etme amacıyla kullanılması

Haberî cümle bazen asli anlamı olan bilgi verme işlevinden çıkarak yasaklama ve sakındırma anlamı taşıyabilir. Belâgat ilminde bu durum, ifadenin bağlama göre farklı bir anlam kazanmasıyla açıklanır. Böylece konuşanın amacı yalnızca bir durumu bildirmek değil, muhatabı belirli bir davranıştan uzaklaştırmak olur. (Kassab, 1998:31)

Kur'ân-ı Kerîm'den buna şu ayet örnek verilebilir:

(وَلَا تَقْرُبُوا الزِّنَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا)

“Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.” (el-İsrâ, 17:32)

Bu ayette “لَا تَقْرُبُوا” (“yaklaşmayın”) ifadesi nehiy üslubuyla gelmiştir. Burada Allah Teâlâ insanları sadece zina fiilinden değil, ona götüren bütün yollardan da sakındırmaktadır. Böylece ifade, güçlü bir yasaklama ve uyarı anlamı taşımaktadır. (Râzî, 1999, 20:331)

Ayetin devamındaki “إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا” (“Çünkü o hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur”) cümlesi ise bu yasağın gerekçesini açıklamaktadır. Zinanın hem ahlâkî hem toplumsal açıdan büyük bir kötülük olduğu vurgulanarak muhatabın bu davranıştan uzak durması amaçlanmaktadır.

2.3.3. “الدُّعَاءُ” dua etmek, yalvarmak, Allah’tan istemek amacıyla kullanılması

Haberî cümle bazen asli anlamı olan bilgi verme işlevinden çıkarak dua, yalvarma ve Allah’tan isteme anlamı taşıyabilir. Belâgat ilminde bu durum, sözün bağlama göre farklı bir amaç için kullanılmasına örnek kabul edilir. Böylece ifade, yalnızca bir haber aktarmak için değil; kulun Allah’a yönelmesi, O’ndan yardım istemesi ve rahmet dilemesi amacıyla kullanılmış olur. (Kassab, 1998:31)

Kur'ân-ı Kerîm'den buna şu ayet örnek verilebilir:

(رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ)

“Rabbimiz! Bize dünyada iyilik ver, ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru.” (el-Bakara, 2:201)

Bu ayette geçen “آتِنَا” (“bize ver”) ve “قِنَا” (“bizi koru”) ifadeleri dua anlamı taşımaktadır. Burada amaç herhangi bir bilgi vermek değil, Allah’a yalvarmak ve O’ndan dünya ve ahiret mutluluğunu talep etmektir. (Râzî, 1999, 5:335)

Ayet aynı zamanda kulun Allah’a olan ihtiyaç ve bağlılığını göstermektedir. İnsan, hem dünya hayatındaki iyiliklerin hem de ahiret kurtuluşunun yalnızca Allah’ın lütfuyla gerçekleşeceğini kabul ederek O’na yönelmektedir. Özellikle cehennem azabından korunma isteği, kulun korku ve ümit arasında Allah’a sığınışını ifade etmektedir.

Belâgat açısından bu ayet, ifadenin asli haber anlamından çıkarak dua ve niyaz anlamı kazanmasına güzel bir örnektir. Böylece dil, sadece bilgi aktaran bir araç olmaktan çıkıp kulluğun, teslimiyetin ve manevî yönelişin güçlü bir ifadesi hâline gelmektedir.

Sonuç

Belâgat ilminin temel konularından biri olan haber cümlesi, klasik belâgat anlayışında doğruluk veya yanlışlık ihtimali taşıyan ve esas itibarıyla muhataba bilgi aktarmayı amaçlayan bir söz türü olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte klasik belâgat âlimleri, özellikle Sekkâkî ve onu takip eden belâgatçılar, haber cümlesinin yalnızca bilgi verme işleviyle sınırlı olmadığını; sözün bağlamına, konuşanın maksadına ve muhatabın durumuna bağlı olarak çok farklı anlam ve işlevler kazanabildiğini ortaya koymuşlardır. Bu yönüyle haber cümlesi, Arap belâgatının anlam derinliğini ve ifade zenginliğini

yansıtan en önemli üslup unsurlarından biri hâline gelmiştir.

Bu çalışmada öncelikle haber kavramının sözlük ve terim anlamları ele alınmış, ardından haber cümlesinin aslı amaçları açıklanmıştır. Daha sonra klasik belâgat kaynaklarında yer alan tâlî amaçlar sistematik bir şekilde incelenmiş ve bunların Kur'ân-ı Kerîm'deki yansımaları ilgili âyetler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda haber cümlesinin medih ve sena, zem, teselli, üzüntü ve pişmanlığı ifade etme, merhamet dileme, acziyeti ortaya koyma, kınama, sevinci ifade etme, öğüt verme, hayret, sakındırma, övünme ve teşvik gibi çok çeşitli belâgî amaçlarla kullanıldığı görülmüştür.

Kur'ân-ı Kerîm'de haber cümlesinin kullanımı incelendiğinde, birçok âyette zahiren bilgi verme amacı taşıyan ifadelerin, bağlam dikkate alındığında farklı belâgî işlevler üstlendiği anlaşılmaktadır. Bu durum, haber cümlesinin anlamının yalnızca lafzî yapıya bağlı olmadığını; siyak-sıbak ilişkisi, hitabın yöneldiği muhatap kitlesi ve konuşma ortamı dikkate alınarak belirlenmesi gerektiğini göstermektedir. Dolayısıyla haber cümlesinin gerçek amacı, çoğu zaman dilsel yapının ötesinde bağlam tarafından tayin edilmektedir.

Araştırmada incelenen örnekler, Kur'ân'ın haber üslubunu yalnızca bilgi aktarmak için değil; muhatabı ikna etmek, psikolojik olarak etkilemek, düşünmeye sevk etmek, ahlâkî bilinç oluşturmak, umut vermek, uyarmak ve davranış değişikliği meydana getirmek amacıyla kullandığını ortaya koymaktadır. Böylece haber cümlesi, Kur'ân'ın eğitim, irşat ve tebliğ metodunun temel unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Haber cümlesinin bu çok yönlü kullanımı, Kur'ân'ın belâgatındaki anlam zenginliğini ve ifade gücünü açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak haber cümlesinin tâlî amaçlarının tespit edilmesi, Kur'ân-ı Kerîm'in üslup özelliklerinin doğru anlaşılması bakımından büyük önem taşımaktadır. Haber cümlelerinin yalnızca zahirî anlamlarıyla değerlendirilmesi, birçok âyetin taşıdığı ince belâgî mesajların gözden kaçmasına sebep olabilmektedir. Bu nedenle Kur'ân'ın belâgatini konu alan çalışmalarda haber cümlesinin bağlam merkezli olarak değerlendirilmesi, hem tefsir hem de Arap dili ve belâgatı araştırmalarına önemli katkılar sağlayacaktır.

Bunun yanında haber cümlesinin tâlî amaçları üzerine yapılacak müstakil çalışmaların, Kur'ân'ın farklı sûreleri veya belirli konular ekseninde karşılaştırmalı olarak ele alınması; klasik belâgat kaynakları ile çağdaş dilbilim ve söylem çözümleme yaklaşımlarının birlikte değerlendirilmesi, bu alandaki araştırmalara yeni bakış açıları kazandıracaktır. Böylece haber üslubunun yalnızca klasik belâgat açısından değil, aynı zamanda iletişim, pragmatik ve söylem analizi perspektiflerinden de değerlendirilmesi mümkün olacaktır.

Kaynakça / References

- Aydın, S. (2021). Kur'ân-ı Kerîm'de haber ve inşâ üslûbu. *Universal Journal of Theology*, 6(2), 133–154.
- Cârim, A., & Emîn, M. (2014). *el-Belâgatü'l-vâzihâ*. Mektebetü Dârü'l-Fecr.
- Cevherî, İ. b. H. (1987). *es-Şihâh tâcü'l-luğa ve şihâhu'l-'Arabiyye*. Dârü'l-İlm li'l-Melâyîn.
- Cürcânî, A. b. A. (1992). *Delâ'ilü'l-i'câz*. Matbaatü'l-Medenî.
- İbn Fâris, A. b. Z. (1969). *Mu'cemü mekâyisi'l-luğa* (A. M. Hârûn, thk.; 6 cilt). Şirketü Mektebeti ve Matba'ati Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- İbn Hişâm el-Ensârî, A. b. Y. (1991). *Muğni'l-lebîb 'an kutubi'l-e'ârîb*. el-Mektebetü'l-Asriyye.
- İbn Hişâm el-Ensârî, A. b. Y. (ts.). *Şerhu қапрі'n-nedâ ve bellü's-şadâ*. el-Mektebetü't-Ticâriyyeti'l-Kübrâ.
- İbnü'l-Esir, Z. N. b. M. (ts.). *el-Meşelü's-sâ'ir fi edebi'l-kâtib ve's-şâ'ir*. Dârü'n-Nahda.
- Kassab, Velîd. (1998). *el-Belâgatü'l-'Arabiyye: 'İlmü'l-me'ânî*. Dârü'l-Kalem.
- Kazvînî, H. C. M. b. A. (ts.). *el-Îzâh fi 'ulûmi'l-belâğa*. Dârü'l-Ceyl.
- Kurtubî, M. b. A. (1964). *el-Câmi' li-aḥkâmi'l-Ḳur'ân*. Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- Meydânî, A. H. H. (1996). *el-Belâgatü'l-'Arabiyye üsûsühâ ve 'ulûmühâ ve fûnûnühâ*. Dârü'l-Kalem.
- Mustafa, İ., vd. (1972). *el-Mu'cemü'l-vasîf*. Dârü'l-Fikr.
- Râzî, F. M. b. Ö. (1999). *Mefâtihu'l-ğayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Sekkâkî, E. Y. Y. b. E. B. (1987). *Miftâhu'l-'ulûm*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Teftâzânî, S. M. b. Ö. (2013). *el-Muḥavvel şerhu telḥîşi miftâhi'l-'ulûm*. Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Teftâzânî, S. M. b. Ö. (2010). *Muḥtaşaru'l-me'ânî*. Mektebetü'l-Büşrâ.
- Zemahşerî, M. b. Ö. (1987). *el-Keşşâf 'an ḥaḳâ'iki ḡavâmiẓi't-tenzîl ve 'uyûni'l-eḳâvîl fi vüçûhi't-te'vîl*. Dârü'r-Reyyân.
- Zerkeşî, B. M. b. B. (1990). *el-Burhân fi 'ulûmi'l-Ḳur'ân*. Dârü'l-Ma'rife.